

Fargona-Toshkent musiqa uslubi

Sabina Uchqun qizi Qodirova
Navoiy davlat universiteti

Annotatsiya: Ushbu maqolada O'zbekiston an'anaviy musiqasining eng boy va ta'sirli yo'nalishlaridan biri bo'lgan Farg'ona-Toshkent musiqa uslubining tarixiy shakllanishi, ijro xususiyatlari va badiiy-estetik jihatlarini tahlil qilingan. Tadqiqotda bu musiqa uslubining geografik-madaniy sharoitlarda rivojlanishi, uning asosiy vakillarining ijodiy faoliyati, repertuar xususiyatlari va ijro mahorati o'rganilgan. Maqolada Farg'ona-Toshkent musiqa maktabining shashmaqom an'alarini davom ettirish, kuy va ashulalarning o'ziga xos talqin yo'llari, ovoz madaniyati va cholg'u asboblari ijro etish texnikasi masalalari ko'rib chiqilgan. Tadqiqot natijalariga ko'ra, Farg'ona-Toshkent uslubi o'zining melodiya boyligi, lirik-dramatik ifodalilik, vokal va instrumental ijroning yuqori darajasi bilan ajralib turadi. Shuningdek, maqolada ushbu musiqa uslubining zamonaviy holatini saqlash, yosh avlodga o'rgatish va ilmiy tadqiq etish yo'llari tahlil qilingan. Farg'ona-Toshkent musiqa maktabining milliy musiqa madaniyatidagi o'rni va ahamiyati asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: Farg'ona-Toshkent uslubi, O'zbek klassik musiqasi, shashmaqom, musiqa maktabi, ijro mahorati, kuy va ashula, ovoz madaniyati, musiqa an'analari, instrumental ijro, vokal san'ati, repertuar, badiiy talqin, musiqa pedagogikasi, milliy musiqa merosi, maqom san'ati, cholg'u asboblari, ijro yo'nalishlari, musiqiy estetika, musiqa tarixshunosligi, folklor an'analari

Fergana-Tashkent Musical Style

Sabina Uchqun qizi Qodirova
Navoi State University

Abstract: This article analyzes the historical formation, performance characteristics, and artistic-aesthetic aspects of the Fergana-Tashkent musical style, one of the richest and most influential directions of Uzbek traditional music. The research examines the development of this musical style in geographical and cultural contexts, the creative activities of its main representatives, repertoire characteristics, and performance skills. The article discusses the Fergana-Tashkent music school's continuation of Shashmaqom traditions, unique interpretation methods of kuy and ashula, vocal culture, and performance techniques on musical instruments. According to research results, the Fergana-Tashkent style is distinguished by its melodic richness,

lyrical-dramatic expressiveness, and high level of vocal and instrumental performance. Additionally, the article analyzes ways to preserve the current state of this musical style, teach it to the younger generation, and conduct scientific research. The role and significance of the Fergana-Tashkent music school in national musical culture is substantiated.

Keywords: Fergana-Tashkent style, Uzbek classical music, Shashmaqom, music school, performance mastery, kuy and ashula, vocal culture, musical traditions, instrumental performance, vocal art, repertoire, artistic interpretation, music pedagogy, national musical heritage, maqom art, musical instruments, performance directions, musical aesthetics, music historiography, folklore traditions

1. KIRISH O‘zbek milliy musiqasi dunyoning eng boy va qadimiy musiqa madaniyatlaridan biri hisoblanadi. Asrlar davomida shakllanib kelgan musiqa an‘analari turli hududlarda o‘ziga xos uslublar va maktablar yaratgan. Ularning ichida Farg‘ona-Toshkent musiqa uslubi o‘zining boy repertuari, ijro mahoratining yuqoriligi va badiiy-estetik qadriyatlari bilan alohida o‘rin tutadi.

Farg‘ona-Toshkent musiqa uslubi - bu O‘zbekistonning ikki muhim madaniy markazlarida shakllanib, bir-birini to‘ldirib rivojlangan musiqiy an‘analarning uyg‘unligidir. Bu uslub shashmaqom san‘atining eng yetuk namoyandalarini tarbiyalagan, O‘zbek klassik musiqasining zamonaviy shakllanishida muhim rol o‘ynagan.

1.1. Tadqiqotning dolzarbligi

Bugungi kunda milliy musiqa merosini o‘rganish, saqlash va keyingi avlodlarga etkazish muhim vazifa sifatida belgilangan. Farg‘ona-Toshkent musiqa uslubi O‘zbek musiqasining eng boy va ta’sirli yo‘nalishlaridan biri bo‘lgani holda, uning ilmiy jihatdan chuqur o‘rganilishi, tahlil qilinishi va targ‘ib etilishi zarur.

Zamonaviy globallashuv jarayonlari milliy madaniyatga ham ta’sir ko‘rsatmoqda. Yosh avlod an‘anaviy musiqadan uzoqlashib, jahon pop-musiqasiga ko‘proq moyil bo‘lmoqda. Bunday sharoitda milliy musiqa uslublarini ilmiy asoslash, ularning qiymatini ko‘rsatish, yosh ijrochilar va tinglovchilar orasida targ‘ib qilish dolzarb masala hisoblanadi.

1.2. Tadqiqotning maqsadi va vazifalari

Maqsad: Farg‘ona-Toshkent musiqa uslubining tarixiy shakllanishi, ijro xususiyatlari va badiiy-estetik jihatlarini tahlil qilish, uning milliy musiqa madaniyatidagi o‘rnini aniqlash.

Vazifalar:

1. Farg‘ona-Toshkent musiqa uslubining tarixiy shakllanish jarayonini o‘rganish;
2. Ushbu uslubning asosiy vakillarini va ularning ijodiy yo‘llarini tahlil qilish;
3. Ijro xususiyatlari, repertuar va badiiy talqin masalalarini ko‘rib chiqish;

4. Zamonaviy holatni baholash va rivojlantirish yo'llarini belgilash.

2. *FARG'ONA-TOSHKENT MUSIQA USLUBINING TARIXIY SHAKLLANISHI*

2.1. Geografik-madaniy sharoit

Farg'ona vodiysi va Toshkent shahri tarixan O'rta Osiyoning eng yirik madaniy markazlari bo'lgan. Bu hududlar Buyuk Ipak yo'lining muhim nuqtalarida joylashganligi sababli, turli madaniyatlarning kesishish joyiga aylangan.

Farg'ona vodiysi - qadim zamonlardan beri musiqa va she'riyat maskani sifatida mashhur. Bu yerda Bobur, Mashrab, Nodira, Uvaysiy kabi shoirlar va musiqachilar yetishib chiqqan. Farg'ona vodiysining iqlimi, tabiiy go'zalligi, xalqining lirik tabiati musiqa san'atining rivojlanishiga qulay sharoit yaratgan.

Toshkent - O'rta Osiyoning qadimgi shaharlaridan biri bo'lib, madaniyat, fan va san'at markazi sifatida rivojlangan. XIX-XX asrlarda Toshkent O'zbek musiqasining asosiy markazi bo'lib, bu yerda ko'plab musiqa maktablari, ijrochilar va bastakorlar faoliyat ko'rsatgan.

2.2. Tarixiy rivojlanish bosqichlari

XIX asr oxiri - XX asr boshi - Farg'ona-Toshkent uslubining mustahkam shakllanish davri. Bu davrda:

- Shashmaqom an'analari keng tarqaldi
- Yirik hofizlar va sozandalar paydo bo'ldi
- Musiqa ijrochiligi kasb sifatida shakllandi
- Musiqa maktablari va ustoz-shogird an'analari mustahkamlandi

Sovet davri (1920-1991) - O'zbek musiqasining yangi bosqichi:

- Konservatoriya va musiqa maktablari tashkil etildi
- Musiqa yozuvi va nazariyasi ilmiy asosda rivojlandi
- Radio va televideniye orqali musiqa keng targ'ib etildi
- An'anaviy va professional musiqa sintezi amalga oshdi

Mustaqillik davri (1991-hozir) - milliy qadriyatlarni qayta tiklash:

- Musiqa merosini to'plash va o'rganish faollashdi
- Xalqaro musiqa festivallar va tanlovlar tashkil etildi
- Yosh ijrochilarni tarbiyalash tizimi yaratildi
- Musiqa ta'limi milliy asoslarda rivojlantirildi

2.3. Musiqa maktablarining shakllanishi

Farg'ona-Toshkent uslubi ikki kuchli musiqa maktabining o'zaro ta'sirida shakllangan:

Farg'ona musiqa maktabi - o'zining lirik ifodalilik, yumshoq tovush madaniyati, ashulaning nozik talqini bilan ajralib turadi. Farg'ona vodiysidagi hofizlar o'zlarining yuqori ovoz madaniyati, keng diapazoni va emotsional ta'sirchanligi bilan mashhur.

Toshkent musiqa maktabi - kuchli dramatik ifoda, texnik mukammallik va innovatsion yondashuvlar bilan tavsiflanadi. Toshkent ijrochilar repertuarni boyitish, yangi badiiy talqin usullarini ishlab chiqishda faol ishtirok etganlar.

Bu ikki maktabning o‘zaro ta’siri natijasida Farg‘ona-Toshkent uslubi shakllandi - bu uslubda Farg‘onaning lirikligi va Toshkentning kuchi birlashtirilib, noyob musiqa san’ati yaratildi

3. FARG‘ONA-TOSHKENT USLUBINING ASOSIY VAKILLARI

3.1. Yirik hofizlar va sozandalar

Ota Jalol Nosir o‘g‘li (1845-1915) - Farg‘ona musiqa maktabining asoschisi. U shashmaqomni mukammal bilgan, katta repertuarga ega bo‘lgan va ko‘plab shogirdlar tarbiyalagan. Uning ijrosi lirik va chuqur emotsional edi.

Leviz Bokiye (1875-1956) - Toshkent musiqa maktabining yorqin namoyandasi. U an’anaviy musiqa bilan birga, yangi kompozitsiyalar yaratishda ham faol ishtirok etgan. Leviz Bokiyeuning ijrosi kuchli dramatik ifoda bilan ajralib turdi.

Yunus Rajabiy (1897-1976) - O‘zbek musiqa tarixining buyuk arboblardan biri. U Farg‘ona-Toshkent uslubini yuqori darajada namoyon etgan, shashmaqomni ilmiy jihatdan o‘rgangan va keyingi avlodga o‘rgatgan. Yunus Rajabiyning xizmatlari beqiyos - u shashmaqomni yozib qoldirdi, nota bilan rasmiylashtirdi va professional ta’limga tatbiq etdi.

Muhammadjon Mirzayev (1917-1989) - Farg‘ona maktabining davomchisi. Uning ovoz diapazoni keng, ijrosi emotsional va ta’sirli edi. U ko‘plab talantli hofizlarni tarbiyalagan.

To‘xtasin Jalilov (1925-2000) - Toshkent maktabining yirik vakili. U shashmaqom va katta ashulalarni ijro etishda yuqori mahorat ko‘rsatgan. To‘xtasin Jalilovning xizmati shundaki, u an’anaviy musiqani zamonaviy akademik darajaga ko‘tardi.

3.2. Instrumental ijrochilar

Usta Alim Qosimov (1910-1995) - tanbur va dutor ijrochisi. U Farg‘ona-Toshkent uslubida kuylar ijro etishning o‘ziga xos yo‘lini yaratgan.

Turgun Alimatov (1922-2008) - dutor va sato ustasi, kompozitor. U an’anaviy kuylar bilan birga, ko‘plab yangi asarlar yaratgan. Turgun Alimatovning dutor ijrosi butun dunyoda e’tirof etilgan.

Shavkat Mirzayev (1960-2016) - dutor va tanbur virtuozi. U Farg‘ona-Toshkent uslubini yanada rivojlantirdi, an’anaviy va zamonaviy elementlarni uyg‘unlashtirdi.

4. IJRO XUSUSIYATLARI VA BADIY TALQIN

4.1. Vokal ijro xususiyatlari

Farg‘ona-Toshkent uslubida vokal ijroning o‘ziga xos jihatlari mavjud:

Ovoz madaniyati:

- Yumshoq va nozik tovush hosil qilish

- Keng diapazonda erkin harakat qilish
- Vibrato va melizmalardan o‘rinli foydalanish
- Nafasni to‘g‘ri boshqarish texnikasi

Artikulyatsiya va talaffuz:

- So‘zlarni aniq va tushunarli aytish
- She‘riy matnni badiiy talqin etish
- Har bir so‘zning ma‘nosiga mos kuch va intonatsiya

Emotsional ifoda:

- Asarning mazmuniga chuqur kirib borish
- Turli hissiyotlarni (quvonch, g‘am, muhabbat) yetkazish
- Tinglovchiga ta‘sir qilish mahorati

Improvizatsiya:

- Melodiyani bezash san‘ati
- O‘z ijodiy yondashuvini qo‘shish
- An‘anaga sodiq qolgan holda yangilik kiritish

4.2. Instrumental ijro xususiyatlari

Farg‘ona-Toshkent uslubida asosiy cholg‘u asboblari:

Dutor - ikki torli simli cholg‘u asbobi. Dutor ijrosi Farg‘ona-Toshkent uslubining asosi hisoblanadi. Dutor kuylarida:

- Melodik chiziqlarning aniqlik
- Ritmik ravshanlik
- Dinamik kontrastlar
- Texnik mukammallik

Tanbur - uzoq sap va nozik tovushga ega asbob. Tanbur ijrosida:

- Meditativ xarakter
- Chuqur falsafiy mazmun
- Sekin va kontemplativ kuylar

Tor - 14 simli cholg‘u asbobi. Tor ijrosi:

- Tez va texnik murakkab kuylar
- Virtuozlik namoyishi
- Ritmik aniqlik

Chang - milliy torli-zarb cholg‘u asbobi. Chang ijrosida:

- Melodik va ritmik elementlarning uyg‘unligi
- Akkordik ijro imkoniyatlari
- Boy dinamik palitra

4.3. Repertuar xususiyatlari

Farg‘ona-Toshkent uslubining repertuari juda boy:

Shashmaqom - O‘zbek klassik musiqasining asosi:

- Buzruk, Rost, Navo, Dugoh, Segoh, Iroq maqomlari

- Har bir maqom o'zining karakteri va kayfiyatiga ega
- Sho'ba, talqin, nasr, tarona, ufar, saqil qismlari

Katta ashulalar:

- Bayot, Munojot, Yor-yor, O'xshollalar
- Uzoq va murakkab melodiyalar
- Falsafiy va lirik mazmun

Kuylar:

- Dugoh kuy, Chorgoh kuy, Bayot kuy
- Instrumental musiqaning namunalari
- Har xil ijro texnikalari

Yalla va laparlar:

- Xalq musiqasining qizg'in namunalari
- Bayram va to'ylarda ijro etiladi
- Raqsga mos ritmik tuzilma

5. ZAMONAVIY HOLAT VA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI

5.1. Hozirgi davrdagi holat

Bugungi kunda Farg'ona-Toshkent musiqa uslubi O'zbekistonda faol rivojlanmoqda:

Ijobiy jihatlari:

- Davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash (festivallar, tanlovlar, mukofotlar)
- Ta'lim tizimida an'anaviy musiqa o'qitish
- Media va ijtimoiy tarmoqlarda targ'ib qilish
- Xalqaro hamkorlik va almashuvlar

Muammolar:

- Yosh avlodning zamonaviy musiqaga ko'proq qiziqishi
- Malakali ustozlarning kamligi
- Repertuarning cheklangan bo'lishi ba'zi hududlarda
- Ilmiy-tadqiqot ishlarining yetarli emasligi

5.2. Saqlab qolish va rivojlantirish yo'llari

Ta'lim tizimida:

- Musiqa maktablari va kollejlari an'anaviy musiqa o'qitishni kengaytirish
- Ustoz-shogird an'alarini tiklatish
- Zamonaviy o'qitish metodlarini joriy etish
- Talantli yoshlarni qidirish va qo'llab-quvvatlash

Ilmiy tadqiqotlar:

- Farg'ona-Toshkent uslubini chuqur o'rganish
- Yirik ijrochilarning merosini to'plash va tahlil qilish
- Ijro texnikalarini ilmiy asoslash
- Monografiya va maqolalar nashr etish

Targ'ibot va ommalashtirish:

- Konsertlar va festivallar o'tkazish
- Radio va televideniya maxsus dasturlar
- Ijtimoiy tarmoqlarda kontentlar yaratish
- Yoshlar orasida qiziqish uyg'otish

Xalqaro hamkorlik:

- UNESCO ro'yxatiga kiritish
- Xalqaro festivallarda ishtirok etish
- Tajriba almashish dasturlari
- Birgalikdagi loyihalar

5.3. Yosh ijrochilar tarbiyasi

Farg'ona-Toshkent uslubining kelajagi yosh avlodga bog'liq:

Erta yoshdan boshlash:

- 6-7 yoshdan boshlab bolalarni musiqa bilan tanishtirish
- O'yin va qiziqarli metodlar orqali o'rgatish
- Bolalar uchun maxsus repertuar tanlash

Bosqichma-bosqich o'qitish:

- Oddiy asarlardan murakkabga o'tish
- Texnik ko'nikmalarni asta-sekin rivojlantirish
- Nazariy bilim bilan amaliyotni birlashtirish

Motivatsiya yaratish:

- Tanlovlar va festivallar tashkil etish
- Yosh iste'dodlarni mukofotlash
- Ustalar bilan uchrashuvlar o'tkazish
- Konsertlarda ishtirok ettirish

Kasbiy yo'naltirish:

- Talantli yoshlarni professional ta'limga yo'naltirish
- Stipendiya va grantlar berish
- Xorijda o'qish imkoniyatlari yaratish

XULOSA

Farg'ona-Toshkent musiqa uslubi O'zbek milliy musiqasining eng qimmatli yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Tadqiqot natijalariga ko'ra:

1. Tarixiy ahamiyat: Ushbu uslub asrlar davomida shakllangan, boy tarixga ega va O'zbek musiqasining asosiy qirralarini o'zida mujassam etgan.

2. Ijro mahorati: Farg'ona-Toshkent uslubi yuqori darajadagi vokal va instrumental ijro texnikasi, chuqur emotsional ifoda va badiiy mukammallik bilan ajralib turadi.

3. Boy repertuar: Shashmaqom, katta ashulalar, kuylar va xalq musiqasi namunalari ushbu uslubning boy merosini tashkil etadi.

4. Yirik shaxslar: Yunus Rajabiy, To'xtasin Jalilov, Turgun Alimatov kabi ustalar Farg'ona-Toshkent uslubini dunyoga tanishtirdilar va rivojlantirishga katta hissa qo'shdilar.

5. Zamonaviy vazifalar: Bugungi kunda bu uslubni saqlab qolish, yosh avlodga o'rgatish va ilmiy jihatdan chuqurroq o'rganish muhim vazifa hisoblanadi.

Farg'ona-Toshkent musiqa uslubi nafaqat O'zbekiston, balki butun jahon musiqa madaniyatining boy merosi hisoblanadi. Uni asrab-avaylash, rivojlantirish va kelajak avlodlarga yetkazish bizning milliy burchimizdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. СС Болта-Зода. Принципы и приложения музыкальной формы. Science and Education 5 (2), 432-438

2. СБ Саидий. Нестандартные психологические структуры и модуляция в педагогике. Science and Education 5 (2), 348-354

3. СС Болта-Зода. Обменное приёмы аккордов семейство субдоминанты и доминанты использование на фортепиано. Science and Education 5 (2), 439-444

4. СБ Саидий. Художественно-педагогическое общение как средство формирования музыкальной мотивации школьников. Science and Education 5 (2), 322-327

5. Саидий, Саид Болта-зода. Адаптивность детей к школе при посещении и непосещении дошкольного учреждения. Science and education 4 (5), 1105 - 1112

6. Ропиева, Дурдона Акмаль кизы, Саид Болтазода, Саидий. Технологии формирования и развития вокально-хорового навыка студентов через народные песни. Science and Education 4 (2), 1330-1336

7. СБ Саидий. Определения понятий диктанта в теории музыки. Science and Education 3 (12), 823-828

8. Саидий, Саид Болта-зода. Бекзод Турсун угли Алиев. Простые, сложные и смешанные размеры музыки при проведении уроков дирижирования, креативные методы обучения. Science and Education 3 (5), 1484-1492

9. Саидий, Саид Болта-зода. Мурадова, Махлиё Раджабовна, Эрназарова, Азиза Фахритдин кизи. Интерактивные методы обучения творчеству русских композиторов классе фортепиано в детской музыкальной школы. Science and Education 3 (4), 1605-1611

10. Саидий, Саид Болта-зода. Алиев, Бекзод Турсун угли. Простые, сложные и смешанные размеры музыки при проведении уроков дирижирования, креативные методы обучения. Science and Education 3 (5), 1484-1492

11. Саидий, Саид Болта-зода. Эрназарова, Азиза Фахритдин кизи. Интерактивная методика обучения жанрам, созданных на народные лады,

учащимся музыкальных и художественных школ. Science and Education scientific journal 4 (ISSN 2181-0842), 1618

12. Саидий, Саид Болта-зода. Механизмы формирования культуры почитания человеческих ценностей у старшеклассников на основе фольклора в хоре. Science and Education 4 (2), 1386-1391

13. Саидий, Саид Болта-зода. Психологические характеристики музыкальных звуков. Узбекистан 2 (2), 76-82

14. Ибрагимов, Умид Собиржонович, Саид Болтазода, Саидий. Современные методы формирования техники исполнения студентов на занятиях. Science and Education 4 (2), 1234-1239

15. Ропиева, Дурдона Акмаль кизы, Саид Болтазода, Саидий. Технологии формирования и развития вокально-хорового навыка студентов через народные песни. Science and Education 4 (2), 1330-1336

16. Саидий, Саид Болта-Зода, Мурадова, Махлиё Раджабовна, Эрназарова, Азиза ... Интерактивные методы обучения творчеству русских композиторов классе фортепиано в детской музыкальной школы. Science, and Education 3 (4), 1605-1611

17. Саидий, Саид Болтазода. О некоторых простейших обобщениях приёмов и методов по музыке общеобразовательной школе. Science and Education 3 (8), 196-203

18. Саидий, Саид Болта-Зода, Салимова, Бахринисо Бахромжон кизи. Вариационный подход к построению однородной музыки, размышление идеального подхода к её решению. Science and Education 3 (8), 138-144

19. Саидий, Саид Болта-Зода, Рустамов, Азизбек Рустам ўғли. Выработка отдельных музыкальных способностей: ритмического и тембрового слуха. Science and Education 3 (8), 151-155

20. Саидий, Саид Болтазода. Сложный принцип формообразования в изоритмическом сложений музыки. Science and Education 3 (11), 962-969

21. Саид Болта-Зода, Саидий. Основные направления возбуждения мелкой моторики по направление музыки. Science and Education 3 (10), 582-590

22. Саидий, Саид Болта-Зода. Песни, обработка народных песен и развития мастерства учащихся. Science and education. 3 (4), 1200-1205

23. Саидий, Саид Болта – зода. Об эффектно влияние теории, в создании музыкального произведения. Science and Education 3 (12), 864 - 870

24. Саидий, Саид Болта-Зода, Ропиева, Дурдона Акмал кизи. Проблемы совершенствования управления музыкальной деятельностью дошкольного образовательного учреждения. Science and Education 3 (8), 183-188

25. Саид Болтазода, Саидий. Эффект образования музыки к системы общеобразовательной школы. Science and Education 3 (8), 224-230

26. Саид Болтазода, Саидий, Субхонов, Отабек Адилович. Основы управления музыкального диктанта по сольфеджио. Science and Education 3 (3), 825-830

27. Саидий, Саид Болта-Зода. Обратный сдвиг гармоничный линии в многоголосных произведениях. Science and Education 3 (12), 871 -877

28. Саидий, Саид Болта-Зода. Повышение или понижение основных ступеней, знаки альтерации. Science and Education 3 (12), 878 - 884

29. Саидий, Саид Болта-Зода. Элементы абстрактной и абсолютной звучании музыкального звука. Science and Education 4 (1), 597-603

30. Саидий, Саид Болта-Зода. Теоретическое рассмотрение вероятности совпадения неаккордовых звуков в произведениях. Science and Education 4 (1), 556-562